

Prilog raspravi o obrazovanju i održivom razvoju: ili znamo li o čemu govorimo?

Ivan Cifrić

Filozofski fakultet, Zagreb

Sažetak

Autor polazi od teze da rasprava o odnosu obrazovanja i održivog razvoja u Hrvatskoj, pretpostavlja postojanje analize stanja u obrazovanju i konkretizacije shvaćanja održivog razvoja.

Hrvatska još nema osmišljenu strategiju održivog razvoja, niti u nekom dokumentu konkretno formulirano što bi za nju bio održivi razvoj.

Isto to se odnosi na analizu stanja u obrazovanju, poglavito na zastupljenost ekoloških sadržaja, koja bi dala solidnu osnovu za diskurs o obrazovanju i održivom razvoju.

Nepostojanje analitičkih podloga i nedovoljna jasnoća razvojnih i obrazovnih perspektiva stavljaju sveučilišne nastavnike u poziciju velike odgovornosti i samoinicijative.

Ključne riječi: ekološka edukacija, Hrvatska, obrazovanje, održivi razvoj, sveučilište

1. UVOD

U posljednjih desetak godina znatno se povećao tematski diskurs o razvoju i edukaciji, što nije slučajno. On koincidira s općim znanstvenim propitivanjem granica moderne i stanja postmodernog mišljenja u kontekstu globalizacijske empirije i mogućih razvojnih alternativa čovječanstva. Generalni problem cjelokupnog diskursa je u tome što se on zbiva u različitim teoretsko – disciplinarnim i povijesno – razvojnim paradigmatama. Svaka znanost ostaje u svojim spoznajnim granicama i njihovim dosezima, a opći vidici perspektiva u relativno maglovitim konkretnostima i apstraktnoj verbalizaciji. Znanstveni proces u cjelini obilježen je **degeneraliziranjem**, a s druge strane **povećanjem kompleksnosti** predmeta istraživanja, što je uzrokovalo krizu kompetencije znanosti (Mussmann, 1995). Traganje za novim paradigmatama možemo shvatiti kao jednu od stepenica ukupnog traganja za rješenjima položaja čovjeka u kompleksnom odnosu društvenih i prirodnih uvjeta suvremenog svijeta, ali ujedno i kao današnje stanje tegoba, kojima izlaz mnogi vide u interdisciplinarnom pristupu.

2. TRI PITANJA

Kao prilog tematskoj raspravi o obrazovanju i održivom razvoju, nameću nam se neka pitanja kao: Znademo li što mislimo pod održivim razvojem? Zadovoljava li nas današnje obrazovanje? Kuda smjeramo?

2.1 Obrazovanje

U kontekstu teme **Obrazovanje za održivi razvoj**, prije svakog ozbiljnog diskursa o tom pitanju u hrvatskom društvu, potrebno je prethodno upozoriti na dvije činjenice: važnost obrazovanja i diskurzivnost održivog razvoja.

Danas, na prijelazu u treće tisućljeće, pitanje obrazovanja dobiva iznimno značenje, što poručuje Međunarodna komisija o obrazovanju za 21. stoljeće u materijalu za UNESCO (Delors, 1996). Od obrazovanja se očekuje pomoć u borbi za mir, slobodu i socijalnu pravdu, ozbiljan doprinos u prevladavanju brojnih proturječnosti i napetosti između: globalnog i lokalnog, općeg i posebnog, tradicije i sadašnjosti, dugoročnog i kratkoročnog pristupa, nužne kompeticije i skrbi za jednake mogućnosti, brzim rastom znanja i čovjekom sposobnošću da ga usvoji, konačno između duhovnog i materijalnog.

Što se pak tiče Hrvatske, nedvojbena je zahtjev za uklapanjem u te opće tendencije. Konkretizacija obrazovnih programa u Hrvatskoj mora korespondirati s obrazovnim programima industrijski razvijenih i demokratskih društava. Ali ne samo zato što bismo mi to željeli nego i zato što (kao i do sada) postoji objektivni utjecaj znanstvenih spoznaja i vrijednosnih struktura tih zemalja na naše društvo. Promjene u znanstvenoj i obrazovnoj politici tih zemalja, radi razvojne uloge znanosti u idućem stoljeću i osposobljenosti mladih generacija, brže, ozbiljnije i serioznije se pripremaju nego što je to slučaj u nas. Stoga nije nerealno očekivati i različite vrste pritisaka na promjene obrazovanja multikulturalnog i višenacionalnog društva kakvo je hrvatsko društvo.

Veoma često se čuje teza da stanje u obrazovanju ne zadovoljava i da ga treba promijeniti. S tom ocjenom se možemo složiti. Načelno, iz razloga što stanje u obrazovanju gotovo niti u jednoj zemlji nije zadovoljavajuće i što razvijene zemlje nastoje unijeti neke značajne promjene. One se kreću u smjeru poticanja obrazovnog i znanstvenog prestiža – što znači stimuliranja određenih obrazovno – znanstvenih programa – kako bi održali ili poboljšali svoju poziciju u svjetskoj kompeticiji i općenito razvoju čovječanstva. S druge, pak, strane obrazovanju se sve više postavlja zadatak poticanja utopijskog mišljenja, naravno na svim znanstveno – tehnološkim pretpostavkama.

Naše obrazovanje i nije tako loše kako se o njemu izriču ocjene. No, problematično je to što se promjene pokušavaju unositi na način administrativnog prilagođavanja s nedovoljno izraženim temeljnim ciljevima. Civilizacijske ciljeve neće se određivati našim obrazovnim sustavom, nego sustavima razvijenih zemalja. Da ne bi postojala politika čiste kopije i kašnjenja, nužno je praćenje tendencija u svijetu i apliciranja bitnih ideja u obrazovanje, poglavito sveučilišno.

Za ovu priliku bilo bi zanimljivo imati pred sobom koncepciju ekološkog obrazovanja iz koje bi se moglo, makar implicitno, prepoznati neke vodeće ideje. Koliko nam je poznato u Hrvatskoj nemamo sintetičku ocjenu takvog stanja, a još manje neku koncepciju. Primjerice, Ministarstvo obrazovanja nikada nije obznanilo rezultate nekolikogodišnjeg rada na programu ekološke edukacije. Postoji li takav konceptijski ili programatski dokument? Ovdje ne smjeramo na kritiku državnih institucija niti stanja u oblasti ekološke edukacije, nego argumentiramo tezu da bez solidne analitičke ocjene stanja ekološke edukacije u visokom i srednjem školstvu i bez konceptijske vizije, teško možemo ozbiljno raspravljati o odnosu obrazovanja i održivog razvoja, pa tako i u formulaciji konferencije: **obrazovanje za održivi razvoj**.

Međutim, treba spomenuti da postoje parcijalne i vrijedne analize ekoloških sadržaja u nastavnim programima, zahvaljujući ponajprije pojedinačnim interesima i naporima autora (primjerice, Baranović, 1994; 1994a; Turković, 1989). Prorektor dr. Valić – uz podršku brojnih profesora okupljenih na skupu **Uloga znanosti u odr-**

živom razvoju u Zagrebu 1993. u organizaciji časopisa *Socijalna ekologija i Savjeta HAZU* (*Socijalna ekologija*, 2(3):1993) – nastojao je provesti analizu ekoloških sadržaja na Sveučilištu u Zagrebu i pokrenuti (temeljem te inicijative – *Socijalna ekologija* 2(2):349 – 350, 1993) interdisciplinarni sveučilišni poslijediplomski studij. Sada se ponovno pokušava pokrenuti interdisciplinarni sveučilišni poslijediplomski studij u području okoliša, ali je opet zapelo.

Istaknut ćemo još dva problema povezana s ekološkom edukacijom.

Prvi se odnosi na razinu. Naime, ekološka edukacija često se razumijeva u tipično funkcionalnom smislu, tj. podređeno nekom izvanjskom cilju – u ovom slučaju kao sredstvo koje ima pomoći u zaštiti okoliša. S druge strane ona se veoma apstraktno postavlja, pretežito kao općeniti zahtjevi za prirodoznanstvenim kriterijima u društvenoj praksi. Između tih dviju razina krajnosti potrebno je osmišljeno postaviti edukativne programe. To naravno nije lako, ali ne zato što ne bi bilo moguće konkretizirati interdisciplinarni i multidisciplinarni pristup, nego zato što su veoma izražene disciplinarnе orijentacije. Međutim, treba napomenuti da obrazovanje ima opći antropološki smisao kao refleksija civilizacijskih postignuća, znanstvenih znanja i kreativnog (utopijskog) mišljenja. Sveučilišno humanističko obrazovanje je zato uvijek sustav otvorenog mišljenja.

Drugi problem odnosi se na pitanje interpretacije sadržaja u samoj nastavi i pod pretpostavkom multidisciplinarnosti u nastavnom predmetu. Iz kojega stajališta će nastavnik objašnjavati učenicima/studentima. Prvi primjer: kako interpretirati današnje stanje (i općenito u ljudskoj povijesti)? Da li kao **krizu** ili kao **društveno prirodno stanje**? Prva interpretacija polazi od konfliktnih odnosa, a druga od evolucije. Drugi primjer: pedagoški diskurs polazi od **državne politike** i nastoji promicati **ekološko moderniziranje** kao rješenje ekološke krize – dakle stajalište industrijskog sustava; može se također poći sa stajališta **ekoloških pokreta** promicati teze o **raskidu s industrijskim sustavom**. Riječ je, dakle, o dvije misaone strukture. Kao odgovor na odgojnu/obrazovnu krizu u ekološkoj edukaciji nastupa **ekologiziranje pedagogije**, a kao odgovor na svladavanje ekološke krize moguće je **pedagogiziranje ekologije** (Bölts, 1995).

2.2 Održivi razvoj – znamo li na što mislimo?

Druga važna činjenica je ta da se o pojmu **održivi razvoj** (*sustainable development, nachhaltige/zukunftsfähige, Entwicklung*) još vode ozbiljne rasprave. Propituje se njegovo konceptualno povijesno značenje u odnosu na prethodne razvojne koncepcije i u odnosu na stvarne promjene svijeta. Diskurs je obilježen istraživanjima konkretnog sadržaja tog pojma na različitim razinama (Huber, 1995; Brand, 1997). To znači da se sintagma **održivi razvoj** još problematizira, ali i konkretizira. U nekim zemljama (Nizozemska, Njemačka, Austrija itd.) izrađene su studije koje imaju pokazati što za njih znači **održivost i održivi razvoj**. Hrvatska, nažalost, nema takve studije na kojoj bi se mogao zasnivati i obrazovni koncept.

Kao i ranije, tako i danas, neka pitanja postižu manju ili veću konjunkturu. Slično je s terminom **održivi razvoj**, koji se u različitim autora različito shvaća i definira. O njemu se mogu pročitati definicije kao: **metafora za globalne razvojne perspektive, globalno ekološko moderniziranje, internacionalna vodeća slika ekološke i razvojne politike, regulatorna ideja, refleksivna moderna** itd. U osnovi riječ je o razumijevanju dvije

tendencije: (1) globaliziranje ekološke krize i konflikti kulturnih obrazaca društvenog prirodnog stanja i (2) svjetsko zaoštavanje socijalnih nejednakosti i konflikti u razumijevanju društvenog razvoja sa stajališta ideje pravednosti. U kontekstu tih procesa postoje, dakle, različiti pristupi – od zahtjevnih promjena stanja do različitih redukcionizama: ekonomskih, političkih, pa i znanstvenih. Iz ovdje rečenog slijedi da održivi razvoj nije neki statični koncept niti neka teoretska ili politička refleksija razvoja. Naime, održivi razvoj ne objašnjava neki razvojni koncept nego konstelaciju društvenih i ekoloških promjena.

Važna pretpostavka za temu o kojoj raspravljamo nije samo poznavanje općeg načelnog određenja održivog razvoja (WCED, 1987) ili njegove konkretizacije, nego postojanje konkretiziranog i operacionaliziranog koncepta održivog razvoja za Hrvatsku. Bez toga teško možemo konkretno raspravljati o ulozi obrazovanja u održivom razvoju ili odnosu obrazovanja prema održivom razvoju, jer ne znamo što je održivi razvoj za Hrvatsku ili što svatko misli pod tim terminom. Nažalost, moramo konstatirati da ne postoji, ne samo koncept održivog razvoja i strategija njegova ostvarivanja, nego niti neki drugi koncept i njegova strategija (primjerice gospodarskog razvoja) kao važan dio **Sustainable Croatia**. Naravno suma sektorskih strategija i koncepcija još nije jedinstvena/zajednička strategija i osnova politike. Za stanje u Hrvatskoj više bi se moglo reći da se radi o nizu parcijalnih dokumenata koji ukazuju više na **preživljivi razvoj**.

Iz percepcije političke prakse moglo bi se zaključiti da se u općoj formulaciji europske i atlanske integracije krije odgovor na pitanje što Hrvatska misli pod održivim razvojem i kuda smjera. To ipak nije dovoljno, jer svako društvo ima neke svoje specifičnosti naglasaka na razvojne pravce i područja, pa tako i Hrvatska.

Onima koji teže prepoznatljivosti održivog razvoja za Hrvatsku ostaje da poznavanjem teoretske literature i svjetskih globalnih kretanja posegnu za samorazumijevanjem stanja i osobnom interpretacijom u koju uključuju ekološke sadržaje. Tu se postavlja ozbiljno pitanje stihijnosti ekološke edukacije.

3. ZAKLJUČAK

Zaključak iz ovih nekoliko opservacija može se formulirati na sljedeći način. U uvjetima nepostojanja određenja što je to održivi razvoj i kakvo je stanje u obrazovanju (posebice na sveučilištima) teško je raspravljati o ulozi obrazovanja u održivom razvoju na način doprinosa programatskoj konkretizaciji. Možda je i ova konferencija reflektivni doprinos ovoj tematici.

Iz svega se može zaključiti da je odgovornost za obrazovanje i obrazovanost budućih generacija na današnjim profesorima – njihovoj samoinicijativnosti i savijesti u uvjetima veoma ograničene autonomije fakulteta. To u sebi skriva moguću stihijnost.

Sveučilišta i fakulteti trebali bi se što aktivnije uključiti u intencije europskih sveučilišta. To pretpostavlja analizu stanja ekološke edukacije i izradu suvremene koncepcije ekološkog dodiplomskog i poslijediplomskog obrazovanja.

Budući da se ne radi o problemima razvoja, to je potreban cjelovit koncept ekološke edukacije.

LITERATURA:

- Baranović, B. (1994). Ekološki sadržaji u srednjoškolskom obrazovanju u Hrvatskoj. **Socijalna ekologija**, 3(2):149 – 162.
- Baranović, B. (1994a). Koncept i sadržaji ekološkog obrazovanja. U: **Sociološki ogleđi: zbornik radova uz 30. obljetnicu IDIS – a**. Zagreb: IDIS (163 – 172).
- Bölts, H. (1995). **Umwelterziehung**. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Brand, K. – W. (Hrsg.) (1997). **Nachhaltige Entwicklung**. Opladen: Leske + Budrich.
- Delors, J. i dr. (1996). **Učenje: skriti zaklad**. Ljubljana: Ministarstvo za školstvo in šport.
- Huber, J. (1995). **Nachhaltige Entwicklung. Strategie für eine ökologische und soziale Erdpolitik**. Berlin: Sigma.
- Mussmann, F. (1995). **Komplexe Natur – Komplexe Wissenschaft**. Opladen: Leske + Budrich.
- Turković, V. (1989). Ekološke teme u obrazovanju. U: Cifrić, I. (ur.), **Ekološke dileme** (str. 195–206). Zagreb: HSD.
- *** (1987). **WCED. Our Common Future**. New York: Oxford University Pres.

A CONTRIBUTION TO THE DISCUSSION ON EDUCATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT: OR, DO WE KNOW ABOUT WHAT WE ARE TALKING ABOUT?

Ivan Cifrić

Faculty of Philosophy, Zagreb

Summary

The author starts from the thesis that the discussion on the relation of education and sustainable development in Croatia presupposes the existence of the analysis of the state of education and concretization of the conception of sustainable development.

Croatia still does not have a strategy of sustainable development that is organized theoretically, nor it is concretely formulated in any official document what would be a sustainable development for it.

The same refers to the analysis of the state of education, especially to the presence of environmental subject-matter, that would give a well-grounded basis for the discourse on education and sustainable development.

The non-existence of analytic foundations and the insufficient clarity of developmental and educational perspectives put university teachers into a position of great responsibility and their own initiative.

Key words: Croatia, ecologizing of pedagogy, education, environmental education, pedagogizing of ecology, sustainable development, university